

PRASMĖS ŽEMĖLAPIAI

JORDAN B. PETERSON

Pasaulinio bestselerio 12 GYVENIMO TAISYKLIŲ:
CHAOSO PRIEŠNUODIS autorius

óbuolys.

JORDAN B. PETERSON

PRASMĖS ŽEMĖLAPIAI

Vertė
UAB „Knygų ministerija“

TURINYS

Pradžia. <i>DESCENSUS AD INFEROS</i>	9
1. PATIRTIES ŽEMĖLAPIAI. Objektas ir prasmė	23
2. PRASMIŲ ŽEMĖLAPIAI. Trys analizės lygmenys	43
<i>Įprastas ir revoliucinis gyvenimas. Dvi proziškos istorijos</i>	44
<i>Normalus gyvenimas</i>	47
<i>Revoliucinis gyvenimas</i>	54
<i>Neuropsychologinė funkcija. Psichikos funkcija – proto prigimtis</i>	57
<i>Daiktų valentingumas</i>	57
<i>Neiširta teritorija. Fenomenologija ir neuropsychologija</i>	68
<i>Tyrinėjimas. Fenomenologija ir neuropsychologija</i>	74
<i>Ištirta teritorija. Fenomenologija ir neuropsychologija</i>	88
<i>Mitologinė reprezentacija. Patirties sudedamosios dalys</i>	119
<i>Įvadas</i>	121
<i>Enuma eliš. Išsamus pasakojimo kategorizavimo pavyzdys</i>	140
<i>Pirmapradžio Chaoso drakonas</i>	171
<i>Didžioji Motina. Nežinomos arba neiširtos teritorijos vaizdai</i>	184
<i>Dieviškasis Sūnus. Žinančiojo vaizdiniai, tyrinėjimo procesas</i>	215
<i>Didysis Tėvas. Žinomos arba ištirtos teritorijos vaizdai</i>	226
3. PAMEISTRYSTĖ IR INKULTŪRACIJA. Bendro žemėlapių priėmimas	259
4. ANOMALIJOS ATSIRADIMAS. Iššūkis bendram žemėlapiui	279
<i>Įvadas. Paradigminė žinojimo struktūra</i>	280
<i>Ypatingos anomalijos formos</i>	292
<i>Keista</i>	293
<i>Nepažįstamasis</i>	296

<i>Keista idėja</i>	299
<i>Revoliucinis herojus</i>	322
<i>Savireferencijos iškilimas ir nuolatinis anomalijos užterštumas mirtimi</i>	335
5. PRIEŠIŠKAI NUSITEIKĘ BROLIAI. Reakcijos į nežinomybę archetipai	363
<i>Įvadas: Herojus ir priešininkas</i>	364
<i>Priešininkas. Atsiradimas, raida ir reprezentacija</i>	367
<i>Priešininkas veikia. Savanoriška prasmių žemėlapių degradacija</i>	382
<i>Priešininkas veikia. XX a. alegorija</i>	402
<i>Didvyriškas prisitaikymas. Savanoriška prasmių žemėlapių rekonstrukcija</i>	432
<i>Kūrybinė liga ir herojus</i>	434
<i>Alcheminė procedūra ir filosofinis akmuo</i>	466
<i>Įvadinė pastaba 466, „Materialusis pasaulis“ kaip archajiškas</i>	
<i>„nežinomybės židinys“ 474, Epizodinis vaizdavimas viduramžių</i>	
<i>krikščionybėje 485, Prima Materia 493, Tvarkos karalius 497,</i>	
<i>Chaoso karalienė 499, Peregrinacija 502, Jungtis 509</i>	
<i>Išvados. Interesų dieviškumas</i>	518
<i>Įvadas</i>	518
<i>Interesų dieviškumas</i>	529
PASTABOS	545
NUORODOS	584
LEIDIMAI	598

Aš atversiu savo burną palyginimais,
išpasakosiu nuo pasaulio sukūrimo paslėptus dalykus.

(Mt 13, 35)

Pradžia

DESCENSUS AD INFEROS

Tai, ko nematome, apsaugo mus nuo to, ko nesuprantame. Tai, ko negalime matyti, yra kultūra, jos intrapsichinė, arba vidinė, apraiška. Tai, ko mes nesuprantame, yra chaosas, dėl kurio atsirado kultūra. Jei kultūros struktūra nesąmoningai suardoma, chaosas sugrįžta. Mes padarysime bet ką, bet ką, kad apsisaugotume nuo šio sugrįžimo.

Pats faktas, kad bendra problema yra apėmusi ir užvaldžiusi žmogaus visumą, yra garantija, kad kalbantysis iš tiesų ją patyrė ir galbūt ką nors įgijo iš savo kančių. Tuomet jis atspindės mums šią problemą savo asmeniniame gyvenime ir taip parodys tiesą.¹

Aš augau, taip sakant, krikščionių bažnyčios globojamas. Tai nereiškia, kad mano šeima buvo aiškiai religinga. Vaikystėje su mama lankiau konservatyvias protestantų pamaldas, bet ji nebuvo dogmatiška ar autoritarinė tikinčioji, o namuose niekada nediskutavome religiniais klausimais. Mano tėvas atrode iš esmės agnostikas, bent jau tradicine prasme. Jis atsisakė net koją įkelti į bažnyčią, išskyrus vestuves ir laidotuves. Nepaisant to, istorinės krikščioniškosios moralės liekanos skverbėsi į mūsų namus, nulemdamos mūsų lūkesčius ir tarpasmenines reakcijas pačiais intymiausiais būdais. Juk man augant dauguma žmonių vis dar lankė bažnyčią; be to, visos vidurinės klasės visuomenę sudarančios taisyklės ir lūkesčiai buvo judėjiškai krikščioniški. Netgi vis daugiau tų, kurie negalėjo pakęsti formalių ritualų ir tikėjimo, vis dar netiesiogiai priimdavo – vis dar veikė pagal krikščioniško žaidimo taisykles.

Kai buvau maždaug dvylikos metų, mama užrašė mane į sutvirtinimo pamokas, kurios buvo įvadas į suaugusiųjų narystę bažnyčioje. Man nepatiko ten lankytis. Man nepatiko atvirai religingų klasės draugų (kurių buvo nedaug) požiūris ir jų socialinės padėties trūkumai. Man nepatiko mokyklinė sutvirtinimo pamokų atmosfera. Tačiau dar svarbiau

buvo tai, kad negalėjau nuryti to, ko buvau mokomas. Kartą paklausiau ministro, kaip jis suderina Pradžios knygos istoriją su šiuolaikinio mokslo kūrimo teorijomis. Jis niekada apie tai nebuvo susimąstęs; be to, atrodė, kad širdyje jis labiau įsitikinęs evoliucijos požūriu. Bet koku atveju ieškojau preteksto išeiti, ir tai buvo paskutinis lašas. Religija buvo skirta neišmanėliams, silpniems ir prietaringiems. Nustojau lankyti bažnyčią ir prisijungiau prie šiuolaikinio pasaulio.

Nors užaugau krikščioniškoje aplinkoje ir mano vaikystė bent iš dalies buvo sėkminga ir laiminga, buvau pasiruošęs atsisakyti struktūros, kuri mane puoselėjo. Nickas iš tikrųjų nesipriešino mano maištingoms pastangoms nei bažnyčioje, nei namuose – iš dalies todėl, kad tie, kurie buvo giliai religingi (arba kurie galbūt norėjo tokie būti), neturėjo intelektualiai priimtinių kontrargumentų. Juk daugelis pagrindinių krikščioniškojo tikėjimo principų buvo nesuprantami, jei ne akivaizdžiai absurdiški. Gimimas iš mergelės neįmanomas; taip pat ir mintis, kad kas nors gali prisikelti iš numirusių.

Gal mano maištas sukėlė šeimos ar socialinę krizę? Ne. Mano veiksmai buvo tokie nuspėjami, kad tam tikra prasme niekam, išskyrus mamą (bet net ir ji greitai susitaikė su neišvengiamybe), jie nieko nesutrikdė. Kiti bažnyčios – mano „bendruomenės“ – nariai visiškai priprato prie vis dažniau pasireiškiančio nepritarimo ir to net nepastebėjo.

Ar mano maišto aktas mane asmeniškai nuliūdino? Tik tiek, kiek negalėjau suvokti, kol nepraejo daug metų. Maždaug tuo pat metu, kai nustojau lankyti bažnyčią, per anksti pradėjau domėtis politiniais ir socialiniais klausimais. Kodėl kai kurios šalys, kai kurie žmonės buvo turtingi, laimingi ir sėkmingi, o kiti pasmerkti vargui? Kodėl NATO ir Sovietų Sąjungos pajėgos nuolat kėsinosi viena kitai į gerklę? Kaip žmonės galėjo elgtis taip, kaip Antrojo pasaulinio karo metais elgėsi naciai? Šių konkrečių svarstymų pagrindas buvo platesnis, bet tuo metu sunkiai suvokiamas klausimas: kaip blogis, ypač grupių skatinamas blogis, ėmėsi savo vaidmens pasaulyje?

Tradicijų, kurios mane palaikė, atsisakiau maždaug tuo pačiu metu, kai atsisveikinau su vaikyste. Tai reiškė, kad neturėjau po ranka platesnės socialiai sukurto „filosofijos“, kuri man padėtų suprasti egzistencines problemas, lydinčias brandą. Galutinės šio trūkumo pasekmės visiškai išryškėjo tik po daugelio metų. Tačiau per tą laiką mano kylantis rūpestis moralinio teisingumo klausimais buvo nedelsiant išspręstas. Pradėjau dirbti savanoriu nuosaikiai socialistinėje politinėje partijoje ir perėmiau partijos liniją.

Mano supratimu, ekonominis neteisingumas buvo viso blogio šaknis. Tokia neteisybė gali būti ištaisyta pertvarkant socialines organizacijas. Aš galėjau prisidėti prie šios žavios revoliucijos, įgyvendindamas savo ideologinius įsitikinimus. Abejonės išnyko, mano

vaidmuo tapo aiškus. Žvelgdamas atgal, stebiuosi, kokie stereotipiniai buvo mano veiksmai ir reakcijos. Negalėjau racionaliai priimti religijos prielaidų taip, kaip jas supratau. Todėl pasukau į svajones apie politinę utopiją ir asmeninę galią. Tokie pat ideologiniai spąstai pastaraisiais šimtmečiais užklupo milijonus kitų.

Būdamas septyniolikos išvykau iš miesto, kuriame užaugau. Persikėliau netoliese ir pradėjau lankyti nedidelį koledžą, kuriame buvo galima mokytis pirmuosius dvejus bakalauro studijų metus. Ten įsitraukiau į universiteto politiką (tuo metu ji buvo daugiau ar mažiau kairioji) ir buvau išrinktas į koledžo valdybos tarybą. Valdybą sudarė politiškai ir ideologiškai konservatyvūs žmonės: teisininkai, gydytojai ir verslininkai. Visi jie buvo gerai (ar bent jau praktiškai) išsilavinę, pragmatiški, pasitikintys savimi, atviri; visi jie buvo pasiekę ką nors vertingo ir sudėtingo. Negalėjau jais nesižavėti, nors ir nepritariau jų politinėms nuostatomis. Mano susižavėjimo faktas man kėlė nerimą.

Dalyvavau keliuose kairiųjų partijų suvažiavimuose kaip studentas politikas ir aktyvus partijos narys. Tikėjausi, kad pavyks mėgdžioti socialistų lyderius. Kairieji Kanadoje turėjo ilgą ir garbingą istoriją ir pritraukė tikrai kompetentingų ir atsakingų žmonių. Tačiau negalėjau jausti didelės pagarbos daugybei žemo lygio partijos aktyvistų, su kuriais susidūriau šiuose suvažiavimuose. Atrodė, kad jie viskuo skundžiasi. Jie neturėjo karjeros, dažnai ir šeimos, neturėjo išsilavinimo – tik ideologiją. Jie buvo piktdžiugiški, irzlūs ir mažaraščiai visomis prasmėmis. Todėl susidūriau su veidrodiniu problema, su kuria susidūriau koledžo taryboje, atspindžiu: aš *nesižavėjau* daugeliu asmenų, kurie tikėjo tais pačiais dalykais kaip ir aš. Ši papildoma komplikacija dar labiau padidino mano egzistencinę sumaištį.

Koledžo kambario draugas, įžvalgus cinikas, skeptiškai vertino mano ideologinius įsitikinimus. Jis man sakė, kad pasaulis negali sutilpti į socializmo filosofijos ribas. Maždaug tokią išvadą buvau padaręs pats, bet žodžiais to nepripažinau. Tačiau netrukus perskaičiau Džordžo Orvelo (*George Orwell*) knygą *Kelias į Vigano prieplauką*. Ši knyga galutinai pakirto ne tik mano socialistinę ideologiją, bet ir tikėjamą pačiomis ideologinėmis nuostatomis. Garsiojoje esė, kuria baigiama ši knyga (parašytoje Britų kairiųjų knygų klubui ir jo nusivylimui), Dž. Orvelas aprašė didžiąją socializmo ydą ir priežastį, kodėl dažnai nepavyksta pritraukti ir išlaikyti demokratinės valdžios (bent jau Didžiojoje Britanijoje). Dž. Orvelas iš esmės teigė, kad socialistai iš tikrųjų nemėgo vargšų. Jie tiesiog nekenė turtingųjų.² Jo mintis iš karto krito į akis. Socialistų ideologija pasitarnavo pasipiktinimui ir neapykantai, kuriuos pagimdė nesėkmės, maskuoti. Daugelis partijos aktyvistų, su kuriais susidūriau, socialinio teisingumo idealus naudojo norėdami pateisinti savo asmeninio keršto siekį.

Kas kaltas, kad buvau vargšas, neišsilavinęs ir nesimpatiškas? Akivaizdu, jog dėl to kalti turtingi, išsilavinę ir gerbiami žmonės. Kaip patogu, kad keršto ir abstraktaus teisingumo reikalavimai sutapo! Buvo teisinga gauti kompensaciją iš tų, kuriems pasisekė labiau nei man.

Žinoma, mes su kolegomis socialistais nenorėjome niekam pakenkti. Atvirkščiai. Mes norėjome pagerinti padėtį, bet pradėjome nuo kitų žmonių. Įžvelgiau šios logikos pagundą, akivaizdų trūkumą, pavojų, bet taip pat pamačiau, kad ji nėra būdinga tik socializmui. Į kiekvieną, kuris norėjo pakeisti pasaulį keisdamas kitus, reikėjo žiūrėti įtariai. Tokios pozicijos pagundos buvo per didelės, kad joms būtų galima atsisipirti.

Taigi problema buvo ne *socialistinė* ideologija, o ideologija kaip tokia. Ideologija supaprastintai skirstė pasaulį į tuos, kurie mąstė ir veikė tinkamai, ir tuos, kurie to nedarė. Ideologija leido tikinčiam pasislėpti nuo savo nemalonių ir neleistinų fantazijų ir norų. Tokie suvokimai sujaukė mano įsitikinimus (net tikėjamą įsitikinimais) ir planus, kuriuos buvau suformulavęs kaip šių įsitikinimų pasekmę. Aš nebegalėjau pasakyti, kas yra geras, o kas blogas, taip sakant, – todėl nebežinojau, ką palaikyti ir su kuo kovoti. Tokia padėtis pasirodė labai kebli tiek pragmatiniu, tiek filosofiniu požiūriu. Norėjau tapti įmonių teisininku – buvau parašęs priėmimo į teisės mokyklą testą, dvejus metus lankiau atitinkamus parengiamuosius kursus. Norėjau išmokti savo priešų būdų ir pradėti politinę karjerą. Šis planas žlugo. Pasauliui akivaizdžiai nereikėjo dar vieno teisininko, o aš nebetikėjau, jog žinau pakankamai, kad galėčiau apsimesti lyderiu.

Tuo pat metu nusivyliau politikos mokslų studijomis, savo ankstesne specialybe. Buvau pasirinkęs šią discipliną norėdamas daugiau sužinoti apie žmonių įsitikinimų struktūrą (ir dėl pirmiau aprašytų praktinių priežasčių, susijusių su karjera). Ji man išliko labai įdomi ir studijuojant gimnazijoje, kur susipažinau su politinės filosofijos istorija. Tačiau persikėlus į pagrindinį Albertos universiteto miestelį, mano susidomėjimas dingo. Mane mokė, kad žmonės motyvuoja racionalios jėgos; kad žmonių įsitikinimus ir veiksmus lemia ekonominis spaudimas. Tai neatrodė pakankamas paaiškinimas. Negalėjau patikėti (ir vis dar netikiu), kad prekės, pavyzdžiui, „gamtos ištekliai“, turi savaiminę ir savaimę suprantamą vertę. Nesant tokios vertės, daiktų vertė turėjo būti nustatyta socialiai ar kultūriškai (ar net individualiai). Šis nustatymo veiksmas man atrodė *moralus* – atrodė, kad jis yra atitinkamos visuomenės, kultūros ar asmens priimtos moralės filosofijos pasekmė. Tai, ką žmonės vertino ekonominiu požiūriu, tik atspindėjo tai, ką jie laikė svarbiu dalyku. Tai reiškė, kad tikroji motyvacija turėjo glūdėti vertybių, moralės srityje. Politologai, su kuriais studijavau, to neįžvelgė arba nemanė esant svarbu.

Mano religiniai įsitikinimai, iš pradžių menkai susiformavę, išnyko, kai buvau labai jaunas. Mano tikėjimas socializmu (t. y. politinė utopija) išblėso supratęs, kad pasaulis nėra vien ekonomika. Mano tikėjimas ideologija išnyko, kai pradėjau suvokti, jog pati ideologinė identifikacija kelia gilią ir paslaptinę problemą. Negalėjau sutikti su teoriniais paaiškinimais, kuriuos siūlė mano pasirinkta studijų sritis, ir nebeturėjau jokių praktinių priešasčių tęsti savo pradinę kryptį. Baigiau trejų metų bakalauro studijas ir palikau universitetą. Visi mano įsitikinimai, kurie bent laikinai suteikė tvarkos mano egzistencijos chaosui, pasirodė esą iliuziniai; nebegalėjau įžvelgti dalykų prasmės. Buvau išmestas į jūrą, nežinojau, ką daryti ir ką galvoti.

O kaip dėl kitų? Ar buvo įrodymų, kad problemas, su kuriomis dabar susidūriau, kas nors išsprendė priimtinu būdu? Įprastas mano draugų ir šeimos narių elgesys ir požiūris nesiūlė jokio sprendimo. Geraį pažįstami žmonės nebuvo labiau nei aš nusiteikę siekti tikslo ar patenkinti. Atrodė, kad jų įsitikinimai ir gyvenimo būdas tik maskuoja dažnas abejones ir gilų nerimą. Dar didesnį nerimą kėlė tai, kad bendresnėje plotmėje vyko kažkas tikrai beprotiško. Didžiosios pasaulio visuomenės karštingiškai konstravo neįsivaizduojamų griaujamųjų galių branduolinę mašiną. Kažkas kūrė siaubingus planus. Kodėl? Teoriškai normalūs ir gerai prisitaikę žmonės proziškai užsiėmė savo reikalais, tarsi nieko nebūtų nutikę. Kodėl jų niekas nesutrikdė? Ar jie nekreipė dėmesio? Ar ne?

Mano susirūpinimas dėl bendros socialinės ir politinės beprotybės ir blogio pasaulyje, kurį slopino laikinas susižavėjimas utopiniu socializmu ir politinėmis machinacijomis, sugrįžo su kaupu. Paslaptingas Šaltojo karo faktas vis dažniau atsidurdavo mano sąmonės priešakyje. Kaip viskas galėjo nueiti iki tokio taško?

Istorija yra tiesiog beprotnamis,
apverstas akmenimis,
ir labai atidžiai ją perskaičius
lieka mažai nežinomų dalykų.

Negalėjau suprasti branduolinių lenktynių: dėl ko verta rizikuoti sunaikinti ne tik dabartį, bet ir praeitį bei ateitį? *Kas galėtų pateisinti visiško sunaikinimo grėsmę?*

Neturėdamas sprendimų, bent jau gavau dovaną – problemą.

Grįžęs į universitetą pradėjau studijuoti psichologiją. Lankiausi didžiausio saugumo kalėjime Edmontono pakraštyje, prižiūrimas ekscentriško Albertos universiteto profesoriaus adjunkto. Pagrindinis jo darbas buvo psichologinė nuteistųjų priežiūra. Kalėjime

buvo pilna žudikų, prievartautojų ir ginkluotų plėšikų. Per pirmąją žvalgybą atsidūriau sporto salėje, netoli sunkiosios atletikos salės. Vilkėjau ilgą vilnonį apsiaustą, *maždaug* 1890 m., kurį buvau nusipirkęs Portugalijoje, ir avėjau aukštus odinius batus. Mane lydėjęs psichologas netikėtai dingo ir paliko mane vieną. Netrukus mane apsupo nepažįstami vyrai, kai kurie iš jų itin stambūs ir kietos išvaizdos. Vienas iš jų ypač įsirižė į atmintį. Nepaprastai raumeningas, ant nuogos krūtinės buvo tatuiruočių. Nuo raktikaulio iki pat pilvo ėjo standus randas. Galbūt jis buvo išgyvenęs atviros širdies operaciją. O gal tai kirvio žaizda. Bet koku atveju toks sužalojimas būtų pražudęs mažesnę žmogų – tokį kaip aš.

Kai kurie ne itin gerai apsirengę kaliniai pasisiūlė iškeisti savo drabužius į mano. Man tai nepasirodė puikus sandėris, bet nežinojau, kaip atsisakyti. Mane išgelbėjo likimas – žemas, liesas, barzdotas vyras. Jis pasakė, kad jį atsiuntė psichologas, ir paprašė mane palydėti. Jis buvo tik vienas žmogus, o daugybė kitų (daug didesnių) šiuo metu supo mane ir taikėsi į mano apsiaustą. Taigi patikėjau jo žodžiais. Jis išvedė mane pro sporto salės duris į kalėjimo kiemą, visą laiką tyliai, bet pagrįstai kalbėdamas apie kažką nekalto (neprisiėmęs). Vis žvilgtelėdavau su viltimi į atviras duris už mūsų, nes mes vis labiau tolime. Galiausiai pasirodė mano prižiūrėtojas ir pakvietė mane. Palikę barzdotą kalinį nuėjome į atskirą kabinetą. Psichologas papasakojo, kad tas nekaltais atrodantis žemas vyriškis, kuris mane išvedė iš salės, nužudė du policininkus, privertęs juos iškasti sau kapus. Vienas iš policininkų turėjo mažų vaikų ir kasdamas kapus maldavo savo gyvybės dėl jų – bent jau taip teigė pats žudikas.

Tai mane iš tiesų pribloškė.

Žinoma, buvau skaitęs apie tokį įvykį, bet niekada nebuvau patyręs. Niekada nebuvau sutikęs žmogaus, kurį bent iš dalies paveiktų kas nors panašaus, ir tikrai nebuvau susidūręs su žmogumi, kuris iš tikrųjų būtų padaręs ką nors tokio baisaus. Kaip žmogus, su kuriuo kalbėjaisi, – kuris iš pažiūros toks normalus (ir toks iš pažiūros nereikšmingas) – galėjo padaryti tokį baisų dalyką?

Kai kurie kursai, kuriuos tuo metu lankiau, buvo dėstomi didelėse auditorijose, studentai sėdėjo eilėmis žemyn, eilė po eilės. Viename iš šių kursų – *Klinikinės psichologijos įvade* – patyriau pasikartojančią prievartą. Atsisėsdavau į vietą už kokio nors nepažįstamo žmogaus ir klausydavausi profesoriaus kalbos. Kažkuriuo paskaitos momentu man neišvengiamai kildavo noras smeigti rašiklio smaigalį į priešais sėdinčio asmens kaklą. Šis impulsas nebuvo užvaldantis – laimei, – bet tai buvo pakankamai stipru, kad mane sutrikdytų. Koks baisy žmogus turėtų tokį impulsą? Ne aš. Niekada nebuvau agresyvus. Didžiąją savo gyvenimo dalį buvau mažesnis ir jaunesnis už klasės draugus.

Praėjus maždaug mėnesiui po pirmojo apsilankymo, grįžau į kalėjimą. Kol manęs nebuvo, du kaliniai užpuolė trečiąjį, įtariamą informatorių. Jie laikė jį, surišo ir švininiu vamzdžiu sutraiškė vieną jo koją. Vėl buvau priblokštas, bet šį kartą pabandžiau kai ką kita. Pabandžiau įsivaizduoti, *tikrai įsivaizduoti*, koks turėčiau būti, kad padaryčiau tokį dalyką. Į šią užduotį susitelkiau kelioms dienoms – ir patyriau bauginantį apreiškimą. Tikrai pasibaisėtinas tokio žiaurumo aspektas slėpėsi ne čia, jog neįmanoma ar nesuvaldoma, kaip naiviai maniau, bet kad tai yra *lengvumas*. Aš mažai kuo skyriausi nuo smurtaujančių kalinių – nė kiek nesiskyriau *kokybiškai*. Galėjau padaryti tai, ką galėjo padaryti jie (nors to ir nedariau).

Šis atradimas mane tikrai nuliūdino. Aš nebuvau tas, kuo maniau esąs. Tačiau netikėtai dingo noras kam nors smogti rašikliu. Žvelgdamas atgal, sakyčiau, kad elgesio potraukis pasireiškė aiškiu žinojimu – iš emocijų ir vaizdinių buvo perkeltas į konkrečią realizaciją – ir nebeturėjo jokios „priežasties“ egzistuoti. „Impulsas“ atsirado tik dėl klausimo, į kurį bandžiau atsakyti: „Kaip žmonės gali daryti vienas kitam baisius dalykus?“. Žinoma, turėjau omenyje *kitus* vyrus – blogus *vyrus*, bet vis tiek uždaviau klausimą. Neturėjau pagrindo manyti, kad gausiu nuspėjamą ar asmeniškai nereikšmingą atsakymą.

Tuo pat metu kažkas keisto atsitiko su mano gebėjimu kalbėti. Man visada patiko dalyvauti ginčuose, neatsižvelgiant į temą. Į tai žiūrėjau kaip į tam tikrą žaidimą (tai jo kiu būdu nėra išskirtinis dalykas). Tačiau staiga nebegalėjau kalbėti – tiksliau, negalėjau *klausytis, kaip kalbu*. Ėmiau girdėti „balsą“ savo galvoje, komentuojantį mano nuomonę. Kiekvieną kartą, kai ką nors pasakydavau, jis pasakydavo ką nors kritiško. Tas balsas kalbėjo standartinį priedainį, kuris skambėjo kiek nuobodžiu ir dalykišku tonu:

Tu tuo netiki.

Tai netiesa.

Tu tuo netiki.

Tai netiesa.

„Balsas“ tokias pastabas taikydavo beveik kiekvienai mano pasakytai frazei.

Nesupratau, ką su tuo daryti. Žinojau, kad komentarų šaltinis yra dalis manęs, bet šis žinojimas tik padidino mano sumišimą. *Kuri tiksliai dalis buvau aš – kalbanti ar kritikuojanti?* Jei tai kalbanti dalis, tai kas tada buvo kritikuojanti dalis? Jei tai kritikuojanti dalis, tuomet kaip beveik viskas, ką sakiau, galėjo būti netiesa? Dėl savo nežinojimo ir sumišimo nusprendžiau paeksperimentuoti. Stengiausi sakyti tik tai, kas mano vidiniam vertintojui

būtų priimtina. Tai reiškė, kad iš tiesų turėjau įsiklausyti, ką sakau, kad kalbėjau daug rečiau ir kad dažnai sustodavau, įpusėjęs sakinį, jausdavausi sutrikęs ir reformuluodavau savo mintis. Netrukus pastebėjau, kad jaučiausi daug mažiau susijaudinęs ir labiau pasitikintis savimi sakant tik tai, kam „balsas“ neprieštaravo. Tai buvo tikras palengvėjimas. Mano eksperimentas buvo sėkmingas; aš buvau ta kritikuojanti dalis. Nepaisant to, man prireikė daug laiko susitaikyti su mintimi, kad beveik visos mano mintys nėra tikros, nėra teisingos – ar bent jau ne mano.

Visi dalykai, kuriais „tikėjau“, man atrodė geri, verti susižavėjimo, garbingi, drąsūs. Tačiau tai buvo ne mano dalykai – aš juos pavogiau. Daugumą jų buvau paėmęs iš knygų. Abstrakčiai juos „supratęs“, laikiau, kad turiu teisę į juos – laikiau, kad galiu juos priimti, tarsi jie būtų mano: laikiau, kad jie yra *mano*. Mano galva buvo prikimšta kitų žmonių idėjų; prikimšta argumentų, kurių negalėjau logiškai paneigti. Tada nežinojau, kad nepaneigiamas argumentas nebūtinai yra teisingas ir kad teisę tapatintis su tam tikromis idėjomis reikia užsitarnauti.

Maždaug tuo metu perskaičiau Karlo Jungo (*Carl Jung*) veikalą, kuris padėjo man suprasti, ką išgyvenu. Būtent K. Jungas suformulavo *persona*, kaukės, kuri „apsimeta individualybe“, sąvoką.³ Pasak K. Jungo, tokios kaukės priėmimas leidžia kiekvienam iš mūsų – ir aplinkiniams – patikėti, kad esame autentiški. K. Jungas sakė:

Analizuodami personažą nusimetame kaukę ir sužinome, kad tai, kas atrodė individualu, iš esmės yra kolektyvinis dalykas, kitaip tariant, kad personažas buvo tik kolektyvinės psichikos kaukė. Iš esmės *persona* nėra niekas tikra: tai individo ir visuomenės kompromisas dėl to, koks žmogus turėtų atrodyti. Jis pasivadina vardu, įgyja titulą, atlieka tam tikrą funkciją, jis yra tas ar anas. Tam tikra prasme visa tai yra tikra, tačiau esminės atitinkamo asmens individualybės atžvilgiu tai tėra antrinė tikrovė, kompromisinis darinys, kurį kuriant kitiems dažnai tenka didesnė dalis nei jam. Asmenybė yra regimybė, dvimatė tikrovė, jei norime ją pavadinti slapyvardžiu.⁴

Nepaisant mano žodinių galimybių, aš nebuvo tikras. Man buvo skaudu tai pripažinti.

Pradėjau sapnuoti visiškai nepakeliamus sapnus. Kiek pamenu, iki tol mano gyvenimas sapnuose buvo gana nerimtas; be to, niekada neturėjau itin geros vaizduotės. Nepaisant to, mano sapnai tapo tokie baisūs ir emociškai taip slėgė, kad dažnai bijojau eiti miegoti. Sapnuodavau ryškius kaip tikrovė sapnus. Negalėjau nuo jų pabėgti ar jų ignoruoti.

Apskritai juose vyravo viena tema: branduolinis karas ir visiškas suniokojimas – didžiausios blogybės, kokias tik galėjau įsivaizduoti:

Mano tėvai gyveno standartiniame rančos stiliaus name, vidurinės klasės rajone, mažame miestelyje šiaurinėje Albertos dalyje. Sėdėjau tamsiame šio namo rūsyje, šeimos kambaryje, žiūrėjau televizorių su pussesere Diana, kuri, tiesą sakant, buvo pati gražiausia moteris, kokią man kada nors teko matyti. Naujienų laidos vedėjas staiga nutraukė programą. Televizoriaus vaizdas ir garsas išsikraipė, ekraną užpildė statinė elektra. Mano pusseserė atsistojusi nuėjo už televizoriaus norėdama patikrinti elektros laidą. Ji palietė laidą ir, sustingusi nuo stiprios srovės, ėmė krūpčioti ir putoti.

Rūsį užliejo ryškus šviesos blyksnis iš mažo langelio. Nuskubėjau į viršų. Iš pirmo namo aukšto nieko nebebuvo likę. Jis buvo visiškai ir švariai nukirstas, liko tik grindys, kurios dabar tarnavo kaip rūšio stogas. Raudonos ir oranžinės liepsnos užpildė dangų nuo vieno horizonto krašto iki kito. Kiek galėjau matyti, neliko nieko, išskyrus šen bei ten kyšančius juodus griuvėsius: nei namų, nei medžių, nei kitų žmonių ar apskritai gyvybės ženklų. Visas miestelis ir visa, kas jį supo plokščioje prerijoje, visiškai sunaikinta.

Pradėjo smarkiai lyti purvu. Purvas viską užliejo ir žemė tapo ruda, šlapia, plokščia ir nuobodi, o dangus – švininis, net pilkas. Ėmė rinktis keletas sutrikusių ir sukrėstų žmonių. Jie nešėsi nepaženklintas ir įdubusias maisto skardines, kuriose buvo tik košė ir daržovės. Jie stovėjo purve, atrodė išsekę ir susigūžę. Iš po rūšio laiptų, kur jie nepaaiškinamai apsigyveno, išlindo keli šunys. Jie stovėjo tiesiai, ant užpakalinių kojų. Jie buvo ploni, tarsi kurtai, ir turėjo smailias nosis. Jie atrodė kaip ritualiniai Anubio padarai iš Egipto kapų. Priešais save jie nešėsi lėkštes, kuriose buvo sudėti keptos mėsos gabaliukai. Jie norėjo iškeisti mėsą į skardines. Paėmiau lėkštę. Jos viduryje buvo apskrita keturių colių skersmens ir vieno colio storio mėsos riekė, prastai iškepusi, riebi, su kaulu viduryje. Iš kur ji atsirado?

Man kilo baisi mintis. Nuskubėjau žemyn pas pusbrolių. Šunys jį papjovė ir mėsą siūlė išgyvenusiems nelaimę.

Tokio intensyvumo apokaliptinius sapnus sapnuodavau du ar tris kartus per savaitę metus ar ilgiau, kol lankiau paskaitas universitete ir dirbau – tarsi nieko neįprasto mano galvoje nevyktų. Tačiau vyko kažkas, kas man buvo nepažįstama. Mane vienu metu veikė įvykiai dviejose plotmėse. Pirmojoje plotmėje vyko įprasti, nuspėjami, kasdieniai įvykiai, kuriais dalijausi su visais kitais. Tačiau antroje plotmėje (kuri buvo būdinga tik man, ar bent man taip atrodė) egzistavo siaubingi vaizdai ir nepakeliamai intensyvios emocinės būsenos. Šis savotiškas, subjektyvus pasaulis, kurį visi paprastai laikė iliuzija, man tuo

metu atrodė esantis kažkur už pasaulio, kurį visi žinojo ir laikė realiu. Bet ką reiškė *realus*? Kuo atidžiau žvelgiau, tuo viskas darėsi mažiau suprantama. Kur *buvo* tikrovė? Kas viso to pagrindas? Nemaniau, kad galėčiau gyventi nežinodamas.

Mano susidomėjimas Šaltuoju karu virto tikra manija. Apie savižudišką ir žudikišką pasiruošimą šiam karui galvojau kiekvieną minutę, nuo tos akimirkos, kai pabudavau, iki tos sekundės, kai eidavau miegoti. Kaip galėjo susidaryti tokia padėtis? *Kas už tai atsakingas?*

Sapnavau, kad bėgu per prekybos centro automobilių stovėjimo aikštelę ir bandau nuo kažko pabėgti. Bėgau pro stovinčius automobilius, atidariau vienas dureles, šliaužiau per priekinę sėdynę, atidariau kitas irėjau prie kitų. Vieno automobilio durelės staiga užsitrenkė. Atsidūriau keleivio sėdynėje. Automobilis ėmė judėti savaime. Balsas griežtai pasakė: „Iš čia nėra jokios išeities.“ Buvau kelionėje, važiauvau kažkur, kur nenorėjau važiuoti. Aš nebuvau vairuotojas.

Mane apėmė didelė depresija ir nerimas. Turėjau neaiškių minčių apie savižudybę, bet dažniausiai norėjau, kad viskas tiesiog išnyktų. Norėjau atsigulti ant sofos ir tiesiogine to žodžio prasme nugrimzti į ją, kol matytųsi tik mano nosis – tarsi naro virvelė virš vandens paviršiaus. Man atrodė, kad mano suvokimas apie daiktus yra nepakenčiamas.

Vieną vėlyvą vakarą grįžau namo iš koledžo vakarėlio, pasibjaurėjęs savimi ir piktas. Pasiėmiau drobę ir dažus. Nupiešiau šiurkštų, grubų nukryžiuoto Kristaus paveikslą – žvilgantį ir demonišką – su kobra, apvyniota aplink jo nuogą juosmenį kaip diržas. Paveikslas mane sutrikdė – nepaisant mano agnosticizmo, jis man pasirodė šventvagiškas. Tačiau nežinojau, ką tai reiškia ir kodėl jį nutapiau. Iš kur pasaulyje jis atsirado?⁵ Jau daug metų nekreipiau dėmesio į religines idėjas. Pasiėmiau paveikslą po senais drabužiais spintoje ir atsisėdau sukryžiaavęs kojas ant grindų. Nuleidau galvą. Tą akimirką man tapo aki-vaizdu, kad nebuvau išsiugdęs jokio tikro supratimo nei apie save, nei apie kitus. Viskas, kuo kadaise tikėjau apie visuomenės ir savo paties prigimtį, pasirodė esą klaidinga, pasaulis, matyt, išprotėjo, o mano galvoje vyko kažkas keisto ir bauginamo. Džeimsas Džoisas (*James Joyce*) sakė: „Istorija – tai košmaras, iš kurio bandau pabusti.“⁶ Man istorija tiesiogine prasme *buvo* košmaras. Tą akimirką labiausiai norėjau pabusti ir priversti savo baisius sapnus išnykti.

Nuo tada bandau suprasti žmogaus gebėjimą, *savo gebėjimą* daryti blogį, ypač tą, kuris susijęs su tikėjimu. Pradėjau nuo to, kad bandžiau suprasti savo sapnus. Juk negalėjau jų

ignoruoti. Galbūt jie bandė man ką nors pasakyti? Neturėjau ko prarasti pripažindamas tokią galimybę. Perskaičiau Zigmundo Froido (*Sigmund Freud*) knygą *Sapnų aiškinimas* ir supratau, kad ji naudinga. Z. Froidas bent jau rimtai pažvelgė į šią temą, bet aš negalėjau laikyti savo košmarų norų išsipildymu. Be to, jie atrodė labiau *religinio*, o ne seksualinio pobūdžio. Miglotai žinojau, kad K. Jungas buvo sukaupęs specialią žinių apie mitus ir religiją, todėl pradėjau vartyti jo raštus. Mano pažįstami mokslininkai jo mintims teikė mažai pasitikėjimo, tačiau jie nebuvo itin susirūpinę sapnais. Negalėjau nesirūpinti savaisiais. Jie buvo tokie intensyvūs, jog maniau išprotėsiantis. (Kokia buvo alternatyva? Tikėti, kad jų keliamos baimės ir skausmai nėra *tikri*?)

Dažniausiai negalėjau suprasti, ką K. Jungas norėjo pasakyti. Jis norėjo pasakyti tai, ko negalėjau suprasti, kalbėjo kalba, kurios nesupratau. Tačiau retkarčiais jo teiginiai pataikydavo tiesiai. Pavyzdžiui, jis pateikė tokį pastebėjimą:

Reikia pripažinti, kad kolektyvinės sąmonės archetipinis turinys dažnai gali įgauti groteskiškų ir siaubingų pavidalų sapnuose ir fantazijose, todėl net ir pats kiečiausias rasionalistas nėra apsaugotas nuo sukrečiančių košmarų ir persekiojančių baimių.⁷

Antroji šio teiginio dalis man tikrai atrodė tinkama, nors pirmoji („archetipinis kolektyvinės sąmonės turinys“) liko paslaptinga ir neaiški. Vis dėlto tai buvo daug žadantis dalykas. K. Jungas bent jau pripažino, kad dalykai, kurie vyko su manimi, *galėjo vykti*. Be to, jis pateikė keletą užuominų apie jų priežastis. Taigi skaičiau toliau. Netrukus susidūriau su tokia hipoteze. Čia buvo galimas problemų, su kuriomis susidūriau, sprendimas – arba bent jau aprašyta vieta, kur tokio sprendimo reikėtų ieškoti:

Psichologinis... [sapnų ir fantazijų] vaizdinių, kurių negalima nutylėti ar akiai ignoruoti, paaiškinimas logiškai veda į religinės fenomenologijos gelmes. Religijos istorija plačiąja prasme (taigi įskaitant mitologiją, folklorą ir primityviąją psichologiją) yra archetipinių formų lobynas, iš kurio gydytojas gali pasisemti naudingų paralelių ir pamokančių palyginimų, kad nuramintų ir paaiškintų sąmonę, kuri visa yra paskendus. Šiems fantastiškiems vaizdiniais, kurie iškyla prieš akis taip keistai ir grėsmingai, būtina suteikti tam tikrą kontekstą, kad jie taptų suprantamesni. Patirtis parodė, kad geriausias būdas tai padaryti – pasitelkti lyginamąją mitologinę medžiagą.⁸

„Lyginamosios mitologinės medžiagos“ studijavimas iš tiesų privertė išnykti mano siaubingiems sapnams. Tačiau šios studijos padėjo pasveikti už visiško ir dažnai

skausmingo pasikeitimo kainą: tai, kuo tikiu apie pasaulį dabar, ir tai, kaip dėl to elgiuosi, taip smarkiai skiriasi nuo to, kuo tikėjau jaunystėje, kad galiu būti visai kitas žmogus.

Atradau, kad įsitikinimai labai realiai sukuria pasaulį – kad įsitikinimai *yra* pasaulis ne tik metafizine prasme. Tačiau šis atradimas nepavertė manęs moraliniu reliatyvistu, priešingai. Įsitikinau, kad pasaulis, kuris yra įsitikinimai, yra tvarkingas; kad egzistuoja universalūs moraliniai absoliutai (nors jų struktūra yra tokia, kad įvairios žmonių nuomonės išlieka įmanomos ir naudingos). Tikiu, kad individai ir visuomenės, kurios nepaiso šių absoliučių principų – nežinodamos arba sąmoningai priešindamosi – yra pasmerktos kančiai ir galiausiai išnykimui.

Sužinojau, kad giliausių tikėjimo sistemų substratų prasmę galima aiškiai suprasti net skeptiškai nusiteikusiam racionaliam mąstytojui – ir kad taip perteiktą prasmę galima patirti kaip žavią, gilią ir būtiną. Sužinojau, kodėl žmonės kariauja – kodėl noras išlaikyti, apsaugoti ir išplėsti tikėjimo sritį skatina net pačius nesuprantamiausius grupinės priespaudos ir žiaurumo veiksmus – ir ką galima padaryti, kad ši tendencija, nepaisant jos visuotinio, būtų sušvelninta. Galiausiai sužinojau, kad siaubingas gyvenimo aspektas iš tikrųjų gali būti būtina gyvybės egzistavimo sąlyga ir kad dėl to šią sąlygą galima laikyti suprantama ir priimtina. Viliuosi, kad tiems, kurie skaitys šią knygą, pavyks padaryti tas pačias išvadas, nereikalaujant nepagrįstai „sustabdyti kritinį vertinimą“ – išskyrus tą, kuris būtinas, kad iš pradžių susidurtų su mano pateiktais argumentais ir juos apsvarstytų. Juos galima apibendrinti taip:

Pasaulis gali būti suprantamas kaip veiksmo forumas ir kaip daiktų vieta. Pasaulį, kaip daiktų vietą, apibūdiname naudodami formalius mokslo metodus. Tačiau pasakojimo metodai – mitas, literatūra ir drama – vaizduoja pasaulį kaip veiksmo vietą. Šios dvi vaizdavimo formos be reikalo supriešintos, nes dar nesame susidarę aiškaus jų sričių vaizdo. Pirmoji sritis yra objektyvus pasaulis – tai, kas yra, intersubjektyvaus suvokimo požiūriu. Antroji sritis yra vertybių pasaulis – tai, kas yra ir kas turėtų būti, žvelgiant iš emocijų ir veiksmų perspektyvos.

Pasaulį kaip veiksmo erdvę iš esmės sudaro trys sudedamosios dalys, kurios paprastai pasireiškia tipiškais metaforinio vaizdavimo modeliais. Pirmasis yra neištirta teritorija – Didžioji Motina, gamta, kurianti ir griauianti, visų determinuotų dalykų šaltinis ir galutinė poilsio vieta. Antra, ištirta teritorija – Didysis Tėvas, kultūra, sauganti ir tironizuojanti, kaupianti protėvių išmintį. Trečiasis yra procesas, kuris tarpininkauja tarp neištirtos ir ištirtos teritorijos, – Dieviškasis Sūnus, archetipinis individas, kūrybingas tyrinėjantis Žodis ir kerštingas priešininkas. Prie šio dieviškųjų simbolių pasaulio esame prisitaikę tiek pat, kiek ir prie objektyvaus pasaulio. Šio prisitaikymo faktas reiškia, kad aplinka „iš tikrųjų“ yra ne tik daiktų, bet ir veiksmo forumas.

Skaitykite likusius
580 iš **600** puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

klausykla.lt

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

Pasaulinio bestselerio 12 GYVENIMO TAISYKLIŲ:

CHAOSO PRIEŠNUODIS autorius

„Jordano B. Petersono knyga yra puikus žmogaus motyvacijos supratimo nagrinėjimas. Jis žengia tuo keliu, kuriuo praeityje keliavo daugelis mokslininkų ir tyrinėtojų, tačiau tik jis geba žinias perteikti taip suprantamai. Petersonas nagrinėja mokslinius tyrimus ir mokslinę literatūrą nuo neuromokslų iki archeologijos. Šiuos atradimus jis derina su tokių autorių kaip Jungas, Nietzsche, Dostojevskis ir Solženicynas darbais. Šioje knygoje – daug apmąstymų, kruopščių analizių, aistringų noro suprasti. Tai gražus kūrinys.“

- Sheldonas H. White'as, Harvardo universiteto Psichologijos katedros vedėjas

Kodėl skirtingų kultūrų ir epochų žmonės kūrė panašios struktūros mitus ir istorijas? Ką šis panašumas pasako apie protą, moralę ir paties pasaulio struktūrą? Knygos autorius Jordanas B. Petersonas iškelia provokuojančią hipotezę, kuri nagrinėja ryšį tarp to, ką šiuolaikinė neuropsichologija aiškina apie smegenis, ir to, ką pasakojo senieji ritualai, mitai ir religinės istorijos. Šiame naujausiame autoriaus viso gyvenimo darbe, genialiam magnum opus, susipina neuropsichologija, kognityviniai mokslai ir Freudo bei Jungo suformuotas požiūris į mitologiją.

„Prasmės žemėlapiai“ iškelia teoriją, kuri mitų išmintį ir prasmę padaro prieinamą kritiškam šiuolaikiniam protui. Šioje knygoje, remiantis neuropsichologijos tyrimais, nagrinėjami mitologijos, religijos, literatūros, filosofijos tekstai.

Svarbiausias Jordano B. Petersono tikslas – ištirti, kodėl individai, ne tik individų grupės, įsitraukia į socialinius konfliktus, kurie nuveda prie tokių žiaurumų kaip Gulagas, Aušvico koncentracijos stovykla, Ruandos genocidas. Autorius tyrinėja blogį ir daro prielaidą, kad pasaulio religinių idėjų analizė gali leisti apibūdinti bendražmogiškąją moralę ir galiausiai sukurti universalią moralės sistemą.

Jordanas B. Petersonas – Kanados klinikinis psichologas, kultūros kritikas, Toronto universiteto psichologijos profesorius ir pasaulinio garso žvaigždė, kurio knygos tapo bestseleriais daugybėje šalių, o paskaitos „YouTube“ kanale surinko beveik 8 mln. prenumeratorių ir sulaukė milijoninių peržiūrų. 2024 m. rudenį pasirodys naujausia šio autoriaus knyga, kurioje pratęsiama milžiniško susidomėjimo sulaukusi „Prasmės žemėlapių“ studija.

„Knygoje atsispindi gilus autorius moralinis jausmas ir didžiulė erudicija įvairiose srityse – nuo klinikinės psichologijos iki Šventojo Rašto, taip pat daug asmeninių sielos ieškojimų ir patirties... dirbant su pacientais, tarp kurių yra kalinių, alkoholikų ir psichikos ligonių.“

- *Monrealio laikraštis*

Kiekviena nupirktą
knygą a pasodins medį
www.obuolys.lt

Slapta klubas

ISBN 978-609-484-729-5

9 786094 847295

Negrožinė literatūra > Saviugda